

Krusbär i pandemin

Plötsligt var pandemin över oss. På några korta dagar i början av mars för två år sedan avbokade vi middagar, föreningsmöten, sammanträden, teaterbesök, slutade att åka tunnelbana eller att gå i butiker. För den rebell som smög sig ut på shoppingrond i staden låg gatorna öde och man var ensam i butiken med en sömning försäljare.

Almqvistsällskapet styrelse såg i det läget sig nödgad att ställa in tre redan annonserade program. *Almqvistiana* fanns visserligen kvar med två nummer per år – men vad gör vi i detta läget?

Ett veckovist mejlbrev!

Sagt och gjort. Varje vecka skrev någon styrelseledamot en kort notis om Almqvist, hans diktade eller verkliga liv, hans tidevarv, platser han besökt, ämnen han behandlat eller nyheter om vad som är på gång. Vi berättade och reflekterade, frågade och fantiserade, utmanade och efterlyste. Till notisen bifogade vi dikter eller andra texter, musikexempel, citat, youtubeklipp, bilder, länkar med mera.

Varje torsdag skickade vi ut ett sådant ”krusbär” under devisen *Med Loves ögon och öron*. Efter ett varv med styrelseledamöterna började även andra medlemmar höra av sig och skickade in texter som vidarebefordrades som veckans krusbär; skribenterna fördubblades. Och reaktionen på dessa opretentiösa små texter blev stor bland medlemmarna, som kommenterade, utvecklade en tanke, vidgade perspektivet, gav fler exempel, förtydligade. Under ett år höll Almqvistsällskapet ett pågående seminarium per mejl.

Det är underligt vilka följder en pandemi kan få.

Olof Holm

Urvalet krusbär – ett dussin, nära nog! – i detta nummer av *Almqvistiana* kompletteras av en innehållsrik nyskriven artikel om Almqvists resa till Frankrike och England 1840–41 av Robert Mathiasson.

MATS PERSSON

Ett krusbär i månens sken

”Månsången” är den första av klaverfantasierna, som Almqvist publicerade i imperialoktavupplagan 1839, band I – ett första steg i förverkligandet av drömmen om ”Piktur, Musik och Skriptur tillsammans, och gjutet i ett enda helt!”

Det hela inleds med att Julianus, sittande vid pianofortet i Jaktslottets stora salong, uppmanar Richard Furumo: ”Sjung för mig!”

”Jag sjunga? Jag är icke musikus.”

Här är klart och månljust – sjung Richard!

”Jag skulle kanske sjunga Månsången för dig?”

Richard sjunger så om Ranulfs äventyr och avslutar med *Månens Sång*. Den följs direkt av klaverfantasin – ett slags avslutande meditation, som skulle kunna vara en nedskriven improvisation.

I ett av de bevarade manuskripten finns en betydligt längre variant av inledningen, där Julianus och Richard Furumo tillsammans befinner sig på vandring i Jaktslottets natursköna omgivningar:

Julianus åtföljde Richard Furumo en skön afton. De gingo ensamne genom en skog, och kommo till en höjd, omkring vilken träden voro uthuggne, så att utsikten var fri över nejden och det stilla omgivande vattnet.

Samtalen under vandringen behandlar vitt skilda ämnen såsom Julianus’ sinnelag, vinklar och vrår i den mänskliga själen, hjärtats mysterier och Julianus’ nya häst.

Det avslutande samtalet om musik är mycket intressant: det handlar dels om att skapa i nuet, att extemporera eller improvisera, men här finns också några rader som, i sin enkelhet, på ett visionärt sätt faktiskt föregriper John Cage’s berömda stycke 4’33.

När de båda vännerna börjar närma sig Jaktslottet tycker Julianus att det är för tidigt att komma hem nu. Han är ”icke alls så stämd, att det ännu roade honom, att se sina anhängare.”

Han föreslog därför, att de skulle stanna vid ett stenrös nära stranden, där utsikten var mycket i hans smak. Där begynte han utgjuta sin stämning i några enkla löpningar, som han sjöng utan att själv hava hört dem förr, men som hans själ impromptu tvang honom till. Dessa tongångar voro på sitt sätt varken moll eller dur.

Richard såg på honom leende, emedan dessa ljud tycktes göra behagligt intryck på honom. Vad är det för en visa? sade han.

Jag vet icke, svarte Julianus. Jag kan icke så noga säga, i vad håll eller stämning jag är; men detta är icke någon bestämd visa, utan – – Gud vet.

Julianus ber så Richard sjunga eftersom han vet att Richard ”är en vän av toner.”

Jag kan väl säga dig, att jag är en vän av toner, men jag älskar ej att sjunga för folk. Mina toner äro, som jag själv – merendels tysta.

Tysta toner och en musik som tiger, inföll Julianus, kan vara rätt god ibland folk, så som de merendels äro. Detta faller åter in med mitt tycke; ty jag är en ovän av krams, och älskar då långt hellre tysta toner, som du kallar dem, vilket måste vara sådana som endast själen hör. – – – Vet du, Richard, jag vill just nu att du sjunger för mig.

Furumo såg på den varme gossen med varma blickar. Du har verkligen gjort mig så stämd, att jag nu har lust att sjunga, sade han. Därefter begynte han en *musikalisk berättelse* om något som timat i förflutna tider.

Richard Furumo sjunger därefter sången om Ranulfs äventyr och ”Månens Sång”. Hela scenen avslutas med klaverfantasin ”Månsången”, som på YouTube kan höras i en inspelning på en taffel från första hälften av 1830-talet, tillverkad i Stockholm av Pehr Rosenwall.

PETRA SÖDERLUND

Almqvist om fullmånen och vinterkylan

Om Svenska Rim är onekligen en guldgruva att ösa ur när det gäller snudd på det mesta i tillvaron, särskilt om man har texten tillgänglig för sökning digitalt. Än så länge finns bara de första fem böckerna utgivna i *Samlade Verk* (SV III:7), och således finns också endast denna text sökbar i Litteraturbanken. Kommande volym ska omfatta bok 6–9 och det innebär en del av *Sesemana*. Tills dess kan jag ge ett litet smakprov på vad den som söker kan finna – och varför inte ta reda på vad Almqvist hade att förmedla om fullmånen, som inträffar just nu, och vinterkylan, som åtminstone borde inträffa såhär års.

Ur *Sesemana*, Nittonde spelet, nr 9

Förvånande det riktigt är, att Månen så kan lysa
Med blott ett lånadt sken? Och mången känner jag, likväl,
Som sjelf har ljus, men dock är föga lysande, minsjäl!
Ett sådant under kan naturen i sitt sköte hysa –
Nåväl,
Kan folk bli varse dylikt, och ej i sin själ
Förskräckligt rysa?
Jag står förbluffad, säger jag: åtminstone för egen del!

Tjugonde spelet, nr 18

Hur underligt, att fiskarne sig ej förkyla
I vattnet, vintertiden, i den grymma kyla,
Som der då råder, jemte frost och is och snö.
Jag säker är på mig, att visst jag skulle dö –
Åtminstone jag tror, att ej jag skulle lefva –
Om så i ständig fara att bli död jag måste sväfva.

SOLVEIG FARINGER

Uppvaknandet

Året är 1969. I ett skyltfönster på ett antikvariat på Linnégatan i Stockholm ser jag Boken! Den jag lånat gång på gång på Musikaliska Akademiens Bibliotek: C.J.L. Almqvist, *Törnrosens bok*. Där fanns noterna till alla femtio *Songes*!

Jag gick in och köpte boken. Jag var ung student, men jag minns inte att det pengamässigt var någon stor investering. Kanske berodde det på att den inte var komplett! Det jag höll i min hand var del ett och två av imperialoktavupplagan, andra upplagan från 1850 hopbundna till ett band.

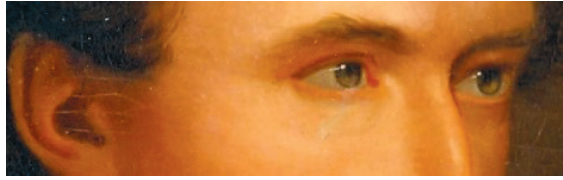
Carl Nyvall står skrivet på pärmen och på ett försättsblad Berta Mankell / Minne af Pappa.* Där under har jag skrivit mitt namn med datum, 13/1-69. På nästa försättsblad finns ett inklistrat gulnat tidningsurklipp med Carl Peter Mazers porträtt av författaren.

Där i boken, som efter runt femtio års användande är mycket sliten, står på sidan 101 i del 1 berättelsen ”Uppvaknandet”. Den föregås av pianostycket ”Det doftar i skogen”.

Författaren skapar en hel scen för oss där han förutom en tröstande, vacker beskrivning av hur det kan vara att avlida, bjuder oss på upplevelser för alla våra sinnen. Synen: *Jag vaknade och såg mig vara i en skog*; lukten: *Vilka ljuvt doftande löv omkring mig*; hörseln: *På avstånd hörde jag vattnets ljud*; känslan: *Gräset var skönare och högre omkring mina fötter*; smaken: *Jag knäföll för att hämta upp vattnet*. Jo, nog smakar vandraren på vattnet i den kupade handen!

Enligt mitt förmenande är ”Uppvaknandet” bland det vackraste som skrivits om Döden. Det är en text som betyder mycket för mig och som har gett mig tröst i hela mitt vuxna liv.

* Carl Nyvall skulle kunna vara den svenske missionären Carl Johan Nyvall, född 29 december 1829 i Vall, Karlskoga socken och Berta Mankell, folkskolelärarinna gift med Karl Johan Nyvall, hans svärdotter som här kallar sin svärfar ”pappa”.

C.J.L. ALMQVIST
Uppvaknandet

Jag vaknade och såg mig vara i en skog. Huru har jag kommit hit, tänkte jag. Jag låg ju sjuk på mitt läger inne i min mors lilla kammare, och det sista jag minns, är huru hon satt gråtande vid sin sons bädd.

Vilka träd? Vilka ljuvt doftande löv omkring mig och ett sken emellan dem, så fridfullt, så klart, så upphöjt av själva den svalkande skuggan runtomkring.

Och jag är ju alldeles frisk nu?

Jag såg att det var morgon. Den mildaste grönska glimmade över marken, men jag tyckte att alla kvistar och stammar voro vackrare än nånsin förr.

Jag tänkte på min moder, jag önskade henne hos mig i lunden, jag ihågkom hennes bild, huru hon stått bredvid mig och sett sörjande på sitt barn. Varföre är hon icke också här?

Jag tänkte gå till vår källa, varifrån jag var van att hämta vatten hem till oss varje morgon innan jag blev sjuk.

Jag återfann min gångstig till källan: gräset vid den var så friskt. Det var skönare och högre omkring mina fötter än nånsin.

Jag gick på min stig genom lunden, och jag såg ovanför i rymden två vita skyar fara fram över trädens toppar; men snart såg jag dem icke mer. På avstånd hörde jag vattnets ljud: det hoppade utför berget ned i rännen till min källa; jag igenkände allt. Men ljudet var klarare, än jag förr hört, och jag undrade.

Jag började sjunga. Det hade jag ofta gjort när jag gick genom skogen efter vatten. Men nu hörde jag en ton, som jag själv icke sjungit förr, och jag började sjunga efter den. Då tyckte jag att jag begynte höra

två andra röster, som sjöngo jämte mig, och ändå såg jag ingen vid in sida.

Jag blev så glad och fri. Jag är då icke ensam? Och likväl såg jag icke de tvenne, som sjöngo jämte mig, men jag hörde deras ord med mina. Den höga luften, hela den stora trakten instämde småningom i ljudet; men så varsamt, så ömt, att ej sára den fina himmels glas, som sken över träden. Så lät sången:

Källans klara sorlande sakta susning, hör!
Himmelska, höga solens strålar le mellan löven:
Tystnen, lyssnen, naturen sjunger Skogarnes sång.

Jag kom till min källa. Jag knäföll för att hämta upp vattnet. Jag glömde att jag nu hade intet käril med mig att bära uti. Men jag såg min bild i källan, och jag förskräcktes! Jag var så vacker. Jag sade mig: vad visar mig vattnets spegel i dag? Icke är detta jag.

Då hörde jag en röst ifrån den innersta lunden, det lät som en viskning till mig, men min moders var icke stämman. Vem ropar mig? sade jag: är det du, min moder?

Men rösten svarade:

Dig kallar nu din Fader. Stå upp och kom in under tälten till oss i vår glädje! Ty du lever nu.

Då först förstod jag, att jag hade dött.

Jag gick in till dem under deras hvita tabernakel, och jag hörde deras sånger.

TURE RANGSTRÖM

En tonsättare finner en text

Mina associationer när jag läser *Amorina* går till vår sommarö Törnsholmen i Gryts yttre skärgård. Kanske har det något med de vilda törnrosorna att göra? En sommar för länge sedan, när jag var i den okontrollerbart läshungriga åldern, hittade jag på vinden två trälådor som innehöll ett rikt och välläst arbetsbibliotek vilket tillhörde min namne och farfar tonsättaren Ture Rangström.

Där fanns alla Strindbergsböckerna så klart. Somliga sönderlästa med otåliga markeringar gjorda i blyerts. *Svanevit*, *Kronbruden* och *Ett drömspel* bar spår av dramaturgiska och musikaliska noteringar. Där fanns också exemplar av diktsamlingar från samtida poeter: Bo Bergman, Hjalmar Gullberg, Gunnar Ekelöf, Karin Boye, Harry Martinson med flera. Alla attraherades av den textförlösande komponisten som kopplade sitt eget tonspråk till ordens och meningarnas valörer. Även tyska och danska skalder fanns huller om buller i lådan. Det enda spåret efter en klassiker som dök upp var ett exemplar av Almqvists *Amorina*.

Det framgår om man studerar Lennart Hedwalls musikaliska biografi *Tondiktaren Carl Jonas Love Almqvist* från 2014 att mycket få sentida tonsättare har vågat sig på Almqvists texter. ”Att sätta musik till Almqvists kortare dikter har knappast varit aktuellt för efterkommande tonsättare, med hänsyn till diktarens egna melodier. Men det har hänt.”

Ture Rangström är en av de få som har tittat i Almqvists *œuvre* och gjort sitt val. Han har fastnat för ett avsnitt i just *Amorinas* inledning, en replik från Herman till tvillingbrodern Rudman. Av självbevaringsdrift har Rangström undvikit att välja några religiösa, poetiska eller innerliga naturbeskrivande strofer. ”Högsång” är en slags kampsång om stoltheten att vara svensk. Det låg väl i tiden.

Sången är daterad till den 18 juni 1916 och dedicerad till den folk-käre barytonsångaren John Forsell. Det är Almqvist som skaldar och

Rangström som färglägger. Titeln ”Högsång” tror jag tonsättaren har hittat på för att lösgöra stroforna och markera sitt eget kynne.

År 1917 gav Nordiska musikförlaget ut 23 av Ture Rangströms mest kända sånger (romanser) med texter av bland andra Runeberg, Heidenstam och Strindberg. Tonsättaren har själv översatt flera av texterna till tyska med tanke på den internationella lanseringen. Den pompösa ”Högsång/Hochgesang” är det näst sista numret i samlingen efter den enkla, visbetonade ”Vinden och trädet” med text av Bo Bergman. Den sticker ut kan man tycka.

Almqvistsången uruppfördes vid en ”Balladkonsert” med svenska kompositörer (Andreas Hallén, Kurt Atterberg, Ture Rangström med flera). John Forsell med orkester tog sig an ”Högsång”, som väckte anklang. Man kan väl säga att kopplingen till *Amorina* tunnades ut efter hand. Textförfattaren Almqvist hade inte så mycket med sammanhanget att göra. Kanske inte Rangström heller. Sången hamnade i genren fosterlandssånger av typen ”Sverige”, ”Du gamla du fria” med flera. När Finlands sak blev vår i december 1939 hade tenoren Set Svanholm tagit över högsången efter John Forsell. ”Högsång” blev ett huvudnummer vid sidan av ”Björneborgarnas marsch”.

På sätt och vis är det lite synd att de moderna tonsättarna har hållit sig på så respektfullt avstånd från Almqvists kongeniala och mångsidiga texter och musik. Undantag finns naturligtvis. Lars Johan Werle, Lars Runsten och Margareta Hallin är bara några namn som dyker upp.

”Herregud, vad det är vackert” kommer alltid att klinga som en påminnelse eller ett lockrop från den komplicerade och olycklige författarens som befann sig i ständig inre och yttre landsflykt. Rangström valde istället Strindberg till sin partner. De träffades personligen. Strindberg påstod att han själv hade laddat alla sina dramer med musik och musikangivelser. Det var bara för en ung komponist lösgöra tonerna och akta sig för norska tongångar.

MATS PERSSON

Den unga Fiskaren

Veckans krusbär har en doft av saltvatten. ”Den unga Fiskaren” är den sista i raden av publicerade, tryckta *Fria Fantasier för Piano-Forte* – häftet utgavs 1848 – och har ett motto, som kan sjungas på melodin i temats första fras:

I storm min båt må gunga!
Ändå jag högt vill sjunga –

Fantasins tema har en tydlig folkviseton och det har framförts tankar om att Almqvist byggt stycket kring en gammal, men senare bortglömd folkvisa. Det kan ju även vara så att Almqvist själv komponerat melodin. Almqvists vän Wilhelm Bauck, som jämte Leonard Höijer var de enda som yttrade sig i positiva ordalag om notutgåvan, har i varje fall hjälpt honom med harmoniseringen. ”Den unga Fiskaren” hör till de ”råa diamanter”, som Bauck, inte utan stolthet, säger sig ha hjälpt till att ”slipa och putsa”.

Det ligger nära till hands att tänka sig en anknytning till berättelsen *Kapellet*, där fiskaren Jonas, som först tros drunknad, återvänder med riklig fångst. Fantasins durslut antyder ju ett slags *happy end*. Den sång, som hustrun Elin, pastorn och barnen så småningom hör när norra fiskelaget närmar sig, kan även sjungas på temats första fras:

Och vagga, vagga båt
nu hem från böljans stråt

Klaverfantasin ”Den unga Fiskaren” har jag spelat in på en Malmsjö-flygel från 1874 – en flygelmodell, som tillverkades redan på 1860-talet och som Almqvist själv – i alla fall teoretiskt sett – hade kunnat spela på. Sök upp den på YouTube för att lyssna!

TOPSY BONDESON

Covidstress och de allra bästa rabarber

Tråkig, trångsynt, trög, trådmask... Min ordbok tar upp dessa ord när jag vill ha ett kongenialt uttryck för denna covidastress som har drabbat mig.

Men stopp, vem kan ifrågasätta tråkigheten bättre än vår käre Almqvist där han befinner sig i Amerika utan att kunna tala sitt språk och ingen har att diskutera med? Tänk denna exceptionellt ordrike mansperson existerande i ett land där han inte vågar använda svenska språket! Hur ensam han måste vara!

Men Almqvist skriver och skriver dikter på rim och fast inte i långa banor i en lunt kallad *Sesemana*. Himmel vilken tur att den inte försvann under de långa och äventyrliga resorna!

Vilken löjlig tråkighet jag just nu upplever jämfört med Almqvist.

Om så det skulle hända
att ingen talar till mig alls;
vart skall jag då mig vända,
vafalls?
Jag då skall tala till-mig-själv,
och jag skall sjunga för-mig-själv,
och jag ska dansa med-mig-själv
en vals.

Almqvist längtan till svensk mat framkommer då och då:

Det anstår inte oss att tala illa om en kaka
som Mormor själv med egen hand åt oss har velat baka.
Men varföre har Mormor ej lagt russin, mjölk och smör i?
Det skulle just gjort degen skön, om ock en smula rör i.

Att resa i eller ens till Sverige var en ouppnåelig önskan naturligtvis.
(Precis som idag):

Om jag ej alltid håller mig så stadigt i Enköping
som mången önskar.
Så är det endast därför att jag ren Köping
har fått skåda, där allt mitt nöje och hopp nu grönskar.
Bör jag, säg, icke resa hit,
då hjärtat drager mig dit?

A propos krusbär så kan jag inte undvika att nämna hur mycket (eller
litet) han gillar rabarber:

Rabarber finns av flere slag: Sibirisk anses för den bästa;
Men jag får säga: i min smak är ingen sorts den allrabästa.

Nej, nu väntar jag bara på ett stick i armen så skiner solen igen. Men
den chansen hade ju inte Love.

CECILIA SIDENBLADH
Love och Wendela

Käre Love!

Den sida jag tycker bäst om hos dig är den som du vänder mot din Aftonbladskollega, granne och allra bästa vän Wendela. Ingenstans visar du så mycket värme och charm som i dina brev till henne. Wendela Hebbe måste ha förkroppsligat din idealkvinna Sara Videbeck, den romangestalt som du hade skapat bara några år innan du träffade Wendela på Aftonbladets redaktion. Hon blev din allra mest förtrogna vän – synd bara att Lasse Hierta redan erövrat hennes hjärta. Ni skrev alldeles förtjusande brev till varandra, ett tjugotal av dina brev finns kvar men bara tre av Wendelas brev är bevarade. Somliga brev skrev hon på engelska – på ganska dålig engelska för att vara skriven av en som undervisar i språket, som Wendelas biograf Brita Hebbe anmärker. Här har jag lyft ut de passager ur er brevväxling som jag själv mest tycker om, och ställt upp dem som en dialog mellan dig och Wendela – den inleder min pjäs *Kärlek är*:

LOVE

Gud give att jag hade gott om tid och annat, då skulle jag för det första resa till dig i Hågelby, för det andra till Jönköping, för det tredje till Wien, Milano och Paris. Nu får jag nöja mig med Strömparterren.

PS. Jag går in i dina förträffliga rum och ger dina blommor vatten närhelst du önskar och befaller.

WENDELA

Dear Sir!

Would you be so kind and send me the following books, in case you have any of them in your possession: Svenska Siare och Skalder av Atterbom, Tusen och en natt...”

LOVE

Dear Mrs. Hebbe! Vädret är mörkt, himmelen är alldeles grå och jorden kall. Vart skall då människan vända sig när det är så obehagligt omkring henne? ... Vi kan gå till varandra efter tröst och glädje. Snöslaskar det i min ande så går jag till dig som har sol.

WENDELA

How do you do today, Love, after the party last night?"

LOVE

Bästa Wendela, vad skall du säga om detta brev och den fantastiska utsikten av att kärlek verkligen finns? Farväl så länge. Det går ju an att tänka om denna sak vad man behagar.

WENDELA

Excuse me for this letter which is written in such a hurry
By your servant Wendela Hebbe

LOVE

Goda Wendela, tillåter du mig att här nedlägga en bekännelse, som du säkert skall finna ganska märklig? ... Jag har funnit ingenting i världen så ogrundat som talet om kärlekens obeständighet."

WENDELA

Det får vara som det vill med det. Jag tänker ändå icke något förargligare än att du är – ett krushuvud. Och detsamma tänker alla som ser dig. – Farväl, min goda broder.

Så kunde det låta när du, Love, och Wendela avhandlade himmelskt och jordiskt på små papperslappar som lyckligtvis finns kvar för oss att tjuvläsa.

För de av er läsare som vill återknyta bekantskapen med Wendela rekommenderas Brita Hebbe: *Wendela. En modern 1800-talskvinna* från 1974. Den står sig väl för omläsning.

KERSTIN BRUNNBERG

Ständigt denne Almqvist...

I dagarna har Skansen öppnat. Jag gick förbi Artur Hazelius stora minnessten tillsammans med några betydligt yngre personer. De är ibland ganska öppna för att lyssna på vad man berättar.

Ibland är det lite vanskligt, för reaktionen är oberäknelig. Som när vi var på Vasamuseet och vi talade om olika kungar och jag fick den för mig lite oväntade frågan om jag kände Gustav Vasa. Jag fick tyvärr svara nej, vi är inte jämnåriga även om det kanske kunde tyckas så.

Vad har då Hazelius med Almqvist att göra? Jo, en hel del. Kanske inte så förvånansvärt med tanke på Almqvists mångsidighet.

Vi börjar i Wicanderska villan eller Lusthusporten som byggnaden på Djurgårdsslätten snett emot Nordiska museet kallas. Där hade Nordiska museets förutvarande och mångåriga styresman Christina Mattsson (bl a chef för P2 och uppskattad Folkminnesprogramledare) sitt tjänsterum.

Om man fick komma in där fick man på ena sidan av rummet se det kända Carl Peter Mazer-porträttet av Almqvist och på andra sidan porträttet av dottern Maria. På köpet fick jag en kortessä om att det fanns kopplingar mellan Hazeliusläkten och Almqvist, och om den stora samling av Almqvistföremål som Nordiska museet äger inom sin omfattande och unika samling av personhistoria.

Almqvist var god vän med både Artur Hazelius pappa, generalen Johan August Hazelius, och generalens bror Gustaf Hazelius. Almqvist hade stort inflytande på dessa vad gäller ämnena vandringsliv och avskildhet. Detta framgår av Sten Lundwalls uppsats ”Carl Jonas Love Almqvist, lantlivet och museitanken” (1967). Det är hans kunskaper som jag tar mig friheten att utnyttja här.

Lundwall menar också att Almqvists teaterestetik och museiteknik kan ha verkat inspirerande på Arthur Hazelius i tankarna på det som blev friluftsmuseet över bland annat bondekulturen, Skansen. Familjen Hazelius sommarställe vid Edsviken i Sollentuna hette också Skansen.

Relationen mellan Gustaf Hazelius och Almqvist och orten Skillingfors, där de bodde en tid, kräver ett särskilt kapitel men mycket handlade om bondelivet som Gustaf försökte praktisera medan Almqvist skrev om detsamma och om naturen och vandringar på landsbygden för att sen flytta till Stockholm. Vänskapen med generalen Hazelius fick sig en rejäl knäck på moraliska grunder när Almqvist prästvigdes 1837 och ännu mer i samband med den Almqvistska katastrofen. Likväl skriver han ett brev till en vän där han beklagar Almqvists öde och dennes familj och slutar: ”Jag skall aldrig glömma hvad jag lärt av honom, aldrig att han är vårt lands största snille och aldrig hvad han gjort för vår litteratur.” (Citerat efter Lundwall.)

J.A. Hazelius alltid förblivande vänskapsfulla inställning till Almqvists familj gick i arv till Skansengrundaren Artur Hazelius. Och Lundwall poängterar att ”bakom Hazelius etnografiska patriotism syns Almqvist som en inspirerande föregångare”. Det är värt att tänka på för Almqvists vänner – det vill säga vilket inflytande han hade, vart man än vänder sig finns Almqvists påverkan där.

Ta bara vad Hazelius högra hand Sigrid Millrath återger för minne i boken *Tror fröken att det klarnar?* (redaktör Arne Biörnstad) där man får den absolut bästa insiderkunskapen om Skansens tillblivelse och verksamhet fram till förra sekelskiftet.

Under en tid i hade man på Skansen författaraftnar i stugorna. Sigrid Millrath berättar om dessa och lite mer utförligt om den afton då hon bett Ellen Key göra en Almqvistäfton i Laxbro, idag kallad Bergsmansgården. Hon hade hört Ellen Key läsa Almqvist på Sällskapet Nya Idun. Och hon beskriver också hur man just då i Stockholm svärmade för Almqvist *Songes* som musikern och sångaren Sven Scholander framförde.

Den dag annonsen om evenemanget var införd blev det folkstorm i växeln på Skansen. Indignerade bekanta och anonyma damröster frågade om det var meningen att trampa moral och dygd under fötterna på Skansen. Den förfärliga Ellen Key och den dubiöse Almqvist!

Millrath berättar hur hon försvarade sig med att Almqvist var vän med Hazelius far och att man borde skilja på person och sak när det gällde författare.

”Biskopinnan Grafström ringde och sade att hon fått upp hela frukosten.” Evenemanget blev av. Det blev mer än fullsatt och: “Det var bara kapotthattar – dygdens och moralens symbol”, fortsätter Millrath och slutar med att Ellen Key tog alla med storm. Nästan omvända tras-kade opponenterna hem.

PETRA SÖDERLUND

Almqvist försvarar sig anonymt

Från slutet av 1830-talet till landsflykten i juni 1851 ägnade Almqvist en betydande del av sin produktion åt journalistik i företrädesvis *Aftonbladet*, men även i andra tidningar som *Dagligt Allehanda* och *Freja*. Journalistiken ska utges i en särskild underserie i Samlade Verk och förhoppningsvis kan en första volym utkomma någon gång under 2022. Mycket av journalistiken har hittills aldrig utgivits, så bilden av Almqvist kommer troligen att ändras och nyanseras med journalistikutgivningen.

Ett problem med att utge journalistiken är att Almqvist mestadels publicerade sig anonymt i tidningarna. Det finns olika sätt att försöka attribuera journalistiken och det säkraste sättet är att titta efter vad han själv har uppgivit sig vara upphovsman till eller senare har publicerat i böcker. Dessutom finns tre källor med hög trovärdighet: den Carlanderska klippsamlingen i Göteborgs universitetsbibliotek (en samling med urklipp av tidningsartiklar som ursprungligen ska ha sammanställts av Almqvist själv), uppgifterna i *Svenskt Biografiskt Lexikon* (1857–58, bygger på Almqvists egna uppgifter) samt den bibliografiska sammanställningen i J.A. Almqvists *Almqvistiana*.

Att Almqvist (anonymt) recenserade verk han själv skrivit är ingen nyhet, liksom att han anonymt försvarade sig själv inte minst i *Det går an*-debatten. Nedan kommer ett exempel på detta (artikeln upptagen i *Almqvistiana* på s 197), där han under den outgrundliga signaturen ”-b.” har följande att anföra:

[C.J.L. ALMQVIST]

Om "Det går an?"

Freja den 31 december 1839

Utan att på minsta sätt vilja imponera på det allmänna talämnets utveckling, rörande frågan huruvida *det går an* eller icke, anmärka vi undertiden, att *tvenne* viktiga omständigheter härvid ej böra lämnas ur sigte. Den ena är, att mången icke tyckes begripa eller ens förmoda, att, utom den inrättning de begge könen emellan, som kallas *äkta*, något annat slags alternativ kan gifvas, än allenast det nedriga, förstörande och sedeslösa, hvarpå i synnerhet en hufvudstad skänker största rikedom af taflor, och hvilken allt icke heller saknar sitt namn. Ville man ändock, med minne af sin egen vackrare stämning åtminstone någongång i ungdomen, förstå saken, så skulle man också medgifva, att det kan finnas ännu ett tredje: ett förhållande könen emellan, som *är* äkta, och som nemligen är det till följe af sin *beskaffenhet* af sann renhet, ömsesidig och verklig kärlek, förtroende, ömhet och dygd.

Den andra lika viktiga omständigheten är, att, då man så fullkomligen rättvist och välgrundadt klagar öfver den immoralitet, uselhet och olycka, som äger rum i det dåliga och osedliga förhållandet emellan könen, och hvilket i synnerhet gör qvinnan eländig, så borde man likaledes ihågkomma den lika verkliga, fast med ett skönt namn utstyrda immoralitet, hvilken högeligen ofta förefinnes just emellan s.k. *äkta* folk; samt huru usel också här qvinnans lott ej sällan är. Man tyckes alldeles hafva bortglömt, att i denna sak, såsom i alla andra, måste sedlighet, renhet, dygd och lycka grunda sig på en verklig befinthet, och icke på en tom nomenklatur, ett namn utan innehåll.

Med den djupaste vördnad för all den storhet, som ligger i Bönen, kan det väl ändock icke falla någon förnuftig människa in, att en bön utträttar sådant, som den icke utträttar. Man torde anmärka, att utan tvifvel ett af de *vigaste* sätt att afgöra, om förhållandet emellan man och qvinna är rent och äkta, eller motsatsen, måste vara det, att läsa en bön öfver dem; förklarande, att *när* så skett, är allting dem emellan sedligt, men icke annars. Ingen kan neka, att detta är *vigt*; men, i likhet

med så mycken annan vighet i metoder, leder ock denna till blott ett namn; och dermed kunde visserligen vara nog, om icke saken i sig sjelf vore af så stor angelägenhet för människornas moralitet och välgång, att *verklighet* här måste sökas. Allraminst bör man låta dåra sig af den föreställningen, att den finnes der, som den icke finnes. Sedlighet och lycka i detta afseende äro visserligen icke så lätta att vinna; de hafva samma egenskap, som allting annat, att de icke kunna ernås utan genom att i sanning ernås; dessförinnan eger man dem blott in effigie eller till titeln, hvilket, i frågan om så viktiga ämnen, är en afskyvärd och föraktlig *illusion*.

Låt om oss taga ett litet exempel för att göra saken ännu tydligare. Hvar och en vet, att man kan skrifva latin rätt, och äfven att man kan skrifva det orätt. I förra fallet blir det ett *äkta* scriptum, i sednare ett *oäkta*. Det förra bör man göra, det sednare låta bli. Hvad skulle man nu väl säga, om härvid följande regel statuerades: ”min gosse!: i fall du, under det du skref ditt scriptum, läste *Herren välsigne oss!* så är ditt scriptum riktig latin och ett äkta scriptum, men annars icke.” Vi tro, att ingen lärare skulle gilla denna regel, utan att han derföre ändå kunde tillvitas missaktning eller vanvördnad emot en helig bön. Saken är ju helt enkelt den, att för skrivande af riktig latin fordaras – hvarken mer eller mindre, än att skriva riktig latin; hvartill hör kännedom af språkets grammatik och allt medföljande. Så är det ock omöjligt, att sedlighet och lycka kunna gifvas emellan man och qvinna, utan att sedlighet och lycka dem emellan verkligen gifves. Man bör icke undra öfver, om detta scriptum är lika svårt som latin, och icke kan förvandlas till äkta genom en vighetsformel.

–b.

ANITA PERSSON

Samtal på Norra begravningsplatsen

Vandringar på kyrkogårdar inbjuder till tankar och samtal med både levande och döda.

På Norra begravningsplatsen, som döljer mer än 33 000 kända och okända sedan tidigt 1800-tal och fram till våra dagar, har många tänkare vandrat, bl a Olof Lagercrantz. Och naturligtvis passerade han Almqvists grav i skuggan av den vackra lilla kyrkan från 1100-talet. Detta resulterade bl a i en understreckare i *Svenska Dagbladet* den 19 februari 1949 med rubriken ”Hästtramp”:

Solna kyrkby, 5 februari 1949. Lördag. Stark sol och varmt. Ingen snö mera på kyrkogårdarna. Mesarna, som hoppar på gravvårdarna, verkar ruggiga och smutsiga. De trivs inte denna varma vinter. Längtar efter skogarnas tystnad. [– – –]

Redan kvart i ett klapprade häshovarna mot autostradans gatsten på andra sidan huset. Jag hör dem varje dag. De är spända framför tvåhjuliga kärror som används i gatuarbetena i Stockholm. Kuskarna är mestadels gamla män och de har troligen bakom sig många år av såvlig lunk bakom plog och harv och dygnkärror ute i de svenska landskapen. Nu har de stall i Hagalund. [...]

Jag hör inte till hästälskarna. Jag har alltid läst Almqvists jämförelse mellan kon och hästen i *Svenska fattigdomens betydelse* med en känsla av ovilja. Kon har, tycker jag, renare linjer, särskilt om man ser den från sidan, och dess uppträdande är ädlare och värdigare. Almqvist hånar kon för att den på ett oskönt och löjeväckande sätt ”hyppjar” undan då den blir rädd. En gravitetisk ämbetsmannasjäl! utropar han, en varelse som älskar den prudentliga jämvikten och satt ur balans uppträder ovärdigt och fult. Så går det dem som tar sig själva för högtidligt, menar Almqvist. Kon saknar den elasticitet och livlighet i sinnet som får hästen att skygga. Hästen spritter åt sidan icke av feighet utan av ”lättnad och begär att icke råka i för nära grannskap med något obehagligt eller smärtsamt”.

Just det! Hästen vill inte råka i obehagligheter. Den hör till seg-rarna här i livet. Kavalleriofficerens charm, vad vore den, om den inte fick utvecklas från hästryggen! Hjältarna och napoleonerna, hur ivriga är de inte att få rida tiden ut på en bronshäst högt över den profana hopen!

När hästen viker undan, fortsätter Almqvist, ”sker det med hållning och finhet, man ser att han icke blivit bragt ur fattningen och ej ur sitt egentliga sätt”. Det är en mycket riktig iakttagelse. Det är det som dömer hästen och det för vilken den är sinnebild. Hästen förlorar inte fattningen, bibehåller i alla situationer sin stolta hållning, flyr så elegant, att till och med flykten får ett hjältesken över sig. Almqvist vill hoppas att den svenska nationalkaktären är ”hästar-tad”. Om det är förmågan att elegant hålla sig utanför svårigheter som avses, ber jag att få betacka mig.

Hur annorlunda med kon. Den är lätt bragt ur fattningen, därför att den är ödmjuk, därför att den till vardags vilar i sig själv. Hästen lyckas dra sig undan. Den har det slags undanvikande leklynne som människorna älskar och den betraktar aldrig sina göromål som ett kall. Den smiter ut genom en reservutgång. Kon däremot har inte denna rädsla för att misslyckas, ty den har förblivit oberörd av civilisationen. Det är inte ämbetsmannens prudentlighet som är tecknad i dess lugna gång, dess idisslande vila på ängen, dess tåliga stillastående under mjölkningen. Den vet att den inte kan vara något annat än en ko, att dess liv är den stilla meditationen och det tåliga lidandet.
[- -]

Kon eller hästen? Så inspirerar våra skriftställare oss till samspråk!

REAKTIONER

Precis i dessa tankar går jag. Kon är grövre men så stolt i fasthet med kroppen och ett vakande öga på vem som ska ges mjölken! Hästen är mer spritt och lynnig, kanske en personlighet går att utrona mellan arternas olikheter i att duga, men dra generella linjer att kon är si och hästen så bör undvikas då det finns personligheter i djuren med livet!

Louise Wulf

Kon eller hästen? Om kon ”hyppjar” så ”hajar” hästen, enligt Almqvist. Men dessa är nog vad man kallar inkommensurabla storheter. Kon har naturligtvis sin naturell, men exempelvis duger hon inte att liknas vid Tintomara, sådan hen skildras i mötet med Adolfine uppe i Operans environger: ”När den obekanta vid soffan hörde Adolfines steg, vände hon sig om med en snabb kastning av halsen litet åt sidan och en höjning av hjässan – en graciös gest, fullkomligt lik den man ser en ung häst göra, som vid minsta läte hajar åt sidan. Detta djur passar till liknelse här, emedan det i varje led har ett underbart behag, i varje rörelse en finess, mer utmärkt och outgrundlig, än naturen visar hos något annat djurslag.”

Här använder Almqvist ordet ”graciös” i dess ursprungliga mening; nämligen den att vara gudabenådad. Till skillnad från hästen är kon knappast mäktig att hejda sin rörelse i en sådan signifikant ”gest”. Hästen kan tillhöra konsten, men kon kan nog bara tillhöra livet. Gott så.

Ola Holmgren

Godmorgon!

Men kära Almqvistvänner: vad läser jag? Kan kon bara tillhöra livet? På nätet står det att Edvard Berghs *Landskap med kor* sålts för 66.000 kronor! Edvard Bergh (1828–1880) var långtifrån ensam i sitt och Loves sekel om motivet. Under mina alltför korta konstvetenskapliga studier gjorde jag bekantskap med begreppet ”förgrundsko”. Men det är klart att dessa varelser märktes i livet mera än i dag. En folkskollärardotter, född 1900, berättade en gång för mig att hennes far hade både ko och ladugårdspiga. Så bra att mjölkmaskinen uppfanns! Och flasktorkaren, så att vi slapp förgrundskon!

Hälsar *Roland Lysell*

Käre Roland,

Jag tycker varje inlägg om kofrågan, för att använda Gretas begrepp från *Ladugårdsarrendet*, gör ärendet mer och mer mångförgrenat och jag anar en debatt av samma omfång och överskådlighet som Strindbergsfejden. Får jag ta med sin notis i nästa veckas krusbär?

Olof

MATS PERSSON

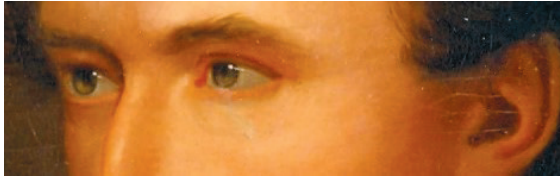
Ett krusbär från den egna täppan

Azulaizouras II för två pianon är ett stycke som jag komponerade 1986 och där utgångsmaterialet utgörs av nr XI ur Almqvists *Songes*, ”Heloïse” (eller ”Loys”).

Men först några ord om min väg till tonsättaren och musikern Almqvist. Diktaren Almqvist har alltsedan gymnasietiden varit min ständige följeslagare, men att jag upptäckte tonsättaren Almqvist har jag utan tvekan koreografen och filmaren Margaretha Åsberg att tacka för.

Under 1970-talet var vi båda aktiva inom Fylkingen och i dansföreställningen ”SAND – tio rörelsedikter” som spelades på Fylkingen 1974 använde hon bl a en inspelning av John Cages ”Solo for Piano” som jag just då hade gjort. Inför arbetet med filmen *Natten den 19 november*, där den legendariske bildkonstnären, performanceartisten, pianisten och tonsättaren Charlemagne Palestine axlade rollen som Almqvist, engagerades jag som pianist och Margaretha ville nu höra samtliga *Fria Fantasier för Piano-Forte* för att sedan kunna avgöra vad som passade som filmmusik!! Jag lånade noterna på Musikbiblioteket och började öva intensivt. Inför mina ögon och öron öppnades nu långsamt en värld, som jag inte trodde fanns. En värld, som jag nu, snart 50 år senare, fortfarande befinner mig i.

När jag för första gången sedan premiären 1978 såg filmen igen – vid visningen på Folkkulturcentrum, Hjorthagen – var det ett mycket märkligt och känslofyllt återseende. Filmen hade blivit till ett slags tidsdokument över en svunnen tid, där allt fortfarande var möjligt: experimentet, misslyckandet, galenskapen, de vilda visionerna... Men det som framför allt överraskade var hur den för mig ändå välbekante pianisten spelade Almqvist: snabba tempi, strikt, rakt, utan några som helst ”romantiska” utsvävningar. Litet som när ”symaskinsbarocken” gjorde sin entré i musiklivet på 1950-talet. Men pianistens Almqvistuppfattning 1978 är ju naturligtvis också ett dokument över ”wie die Zeit vergeht”...

Sedan 1970-talet har Almqvists musik – av någon mystisk anledning – varit en ingång eller snarare en inspirationskälla för mitt eget komponerande. Ja, kanske är det just öppenheten, det oavslutade i hans musik, det improvisatoriska, som inbjuder till skapande.... Som jag tidigare nämnde utgör den trestämmiga *Songes XI*, ”Heloïse”, med dess spröda innerlighet, utgångsmaterialet för *Azulaizouras II*, ett material som jag låter genomgå olika förvandlingar, fragmentiseringar och transponeringar. Ett slags ”Variationer över ett tema av CJLA”. Ja, själva styckets titel är ju naturligtvis en permutation av namnet Azouras Lazuli. Almqvists klavermusik gestaltar ofta akustiska rum. Här i *Azulaizouras II* har jag låtit ett stumt b-mollackord – med hjälp av flygelns sostenutopedal – hållas nedtryckt under hela stycket. De medklingande strängarna bildar ett slags rum i rummet och skapar intrycket av att musiken kommer från ett avlägset fjärran – ”lontano”.

Jag ville då – för 35 år sedan – på detta sätt återskapa ett Almqvistigt akustiskt rum, men filtrerat genom tiden. Som om Almqvists musik under årens lopp deformerats och slipats ner. Kvar är enbart splitter, skärvor och stoft.

På YouTube kan man lyssna till *Azulaizouras II* i en inspelning från 1987 med pianoduon Kristine Scholz–Mats Persson.

ROBERT MATHIASSEN

På spaning efter den tid som hägrar

Almqvists bildningsresa till Paris och London 1840–1841

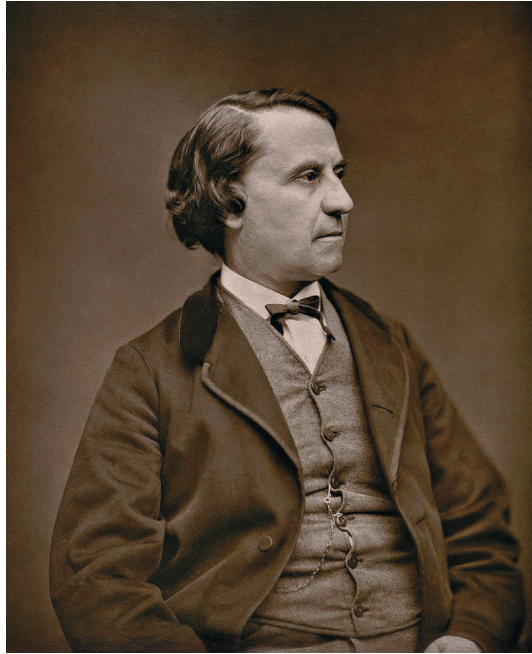
Enligt Marcel Proust består den verkliga upptäcktsresan inte i att söka nya vyer, utan att se med nya ögon. Det är den sängliggande sjuklingens och nostalgikerns perspektiv. Carl Jonas Love Almqvist hade en annan uppfattning. Han ville själv se och möta människor för att med hjälp av deras blick få en annan syn på världen.

Under 1820- och 1830-talen gjorde han sommarresor genom Sverige. Resorna var inte bara rekreation efter vinterns stillasittande, utan framför allt ville han lära sig om människor och natur, som han skrev till Atterbom.

Sverigeresorna var en spaning efter den tid som flytt. Almqvist var ett barn av romantiken och av den strömning bland Europas intellektuella som Peter Burke har kallat ”upptäckten av folket”. Europa var stätt i kraftig förändring. Det fasta och beständiga förflyktigades och det heliga profanerades, som Marx och Engels skrev i Manifestet. Romantikerna antog, i Jean-Jacques Rousseaus anda, att det var hos folket i samhällets nedre delar som den kraft fanns som kunde bygga ett bättre samhälle. Antingen genom kraften att omvandla det bestående och bygga något nytt, eller genom att obesmittade av civilisationens förfulande och korrupperande inverkan kunna återupprätta något stort och livaktigt som höll på att gå förlorat.

Almqvist stod med ett ben i varje läger.

I *Svenska fattigdomens betydelse* 1838 beklagade han att ”huslighetens poesi” i samhället hade försvunnit. Ståndsskilsmässan hade ställt herrskap och folk mot varandra. Men Almqvist var optimist. Med Rousseau i ena handen och Hegel i andra skrev han i *Europeiska missnöjets grunder* att ”tidens ande och folkens krav stå i fullkomligaste överensstämmelse med historien”. Folket var verkställare av tidens ande, och verkställighetens hemland framför andra var Frankrike och den ständigt uppblussande revolutionens huvudstad Paris.

Den franske socialisten Louis Blanc, som Almqvist gav en roll i sin roman Gabriële Mimanso, porträtterad av Étienne Carjat revolutionsåret 1848.

Hit styrde den 47-årige Almqvist sommaren 1840 sin ”första stora bildningsresa” utanför Sveriges gränser. Målet med resan var ”att lära känna folkklasserna”, skrev han i Aftonbladet. Formellt angavs även skälet att studera de franska läroanstalterna, men kanske mest som ett sätt att äska pengar till reskassan.

Den 29 juli vinkades Almqvist av vid Riddarholmskajen i Stockholm. En ångbåt tog honom till Göteborg och därifrån diligens till Malmö för ångbåt via Köpenhamn till Lübeck. Med häst och vagn bar det vidare till Hamburg där ett ”ångskepp”, med både ångmaskin och segelmaster, väntade. ”Ångskeppet” stod liksom Almqvist och tvekade mellan den tid som flytt och den som hägrade. Efter förseningar på grund av storm som tvingade fartyget att gå i hamn i Boulogne-sur-Mer istället för Le Havre anlände han med diligens på morgonen den 21 augusti till Paris.

I Frankrike under bankirernas kejsare Louis Philippe låg revolterna ständigt och lurade. Finansiella investeringar, ofta i utlandet, blev till växande förmögenheter hos de parisiska bankhusen. Denna finanskapitalism utan industrialisering innebar att ”de militanta i den franska ’arbetarklassrörelsen’ 1830–48” enligt historikern Eric Hobsbawm i huvudsak var ”gammaldags hantverkare och gesäller i städerna, oftast i specialistyrkena, och i de orter som var centrum för den traditionella hemindustrin och förlagsindustrin”. Radikala hantverkare och gesäller präglades av jacobinska traditioner från franska revolutionen. Nya barrikader stod ständigt redo att byggas.

Almqvists möte med de parisiska folkklasserna väckte nya tankar. Tidigare såg han roten till splittringen mellan herreklasserna och folket i utbildning och kultur, inte i det materiella avskiljandet, varken vad gäller ägarförhållanden eller förmögenhetsansamling. Men efter bara en dryg månad i Paris, den 3 oktober, skrev Almqvist artikeln ”Den allvarsamma sidan”. ”Arbetsklassernas oroligheter – les émeutes des Ouvriers – [har] satt Paris i mycken rörelse”. Anledningen är ”hungern i arbetsfolkets magar” som är det vapen varmed herrarne har ”satt sig att disponera över andras egendom, nämligen arbetarnes tid”. På så sätt har betalaren i skydd av lagen skaffat sig en politisk ställning och ”penningägaren har härigenom bekommit övertaget och fått den penninglöse under sig”. Almqvist befarar att om den ”lilla, penningägande och betalande klassen” som ”hittills ensam skrivit lagarne både för sig själv och för de övriga” inte lyssnar till arbetarklassens krav kommer detta att leda till ”våld från arbetsklassernas sida”.

Så ser det ut när Almqvist spanar in tiden med franska glasögon. Den tid som flytt känns allt mer avlägsen, men hur ser Almqvist på den tid som hägrar?

Almqvists eventuella socialistiska läggning har ofta diskuterats. Frågan blir lätt kontrafaktisk. Gränsdragningen mellan liberal och socialist var luddig och renodlades först efter 1848. Almqvist kände dock sympati med den ledande franske socialisten Louis Blanc, som fick en roll i romanen *Gabrièle Mimanso*, vilken byggde på erfarenheterna från Paris. Blanc var inte revolutionär utan beskrev sin am-

bition som ”att förbereda framtiden, utan att våldsamt bryta med det förflutna”. Vägen till socialism gick, enligt Blanc, via mänsklighetens gradvisa upplysning snarare än den kamp mellan de sociala klasserna som Marx förutspådde.

De flesta var dock överens om att tiden präglades av inre sociala strider. Den restaurationstid som följde på Napoleonkrigen och det samförstånd som rådde mellan de europeiska stormakterna beskrev Storbritanniens utrikesminister Castlereagh med att det ”existerande samförståndet är deras enda tillförlitliga säkerhet mot den revolutionära glöd som i högre eller lägre grad existerar i varje europeisk stat” och ”den sanna klokheten är att undertrycka normala tiders futtiga stridigheter och att hålla ihop till stöd för de rådande principerna för samhällsordningen.”

Freden mellan slotten hängde ihop med kriget mot kojorna.

I England hade en stark demokratirörelse utvecklats. Peterloomassakern 1819 – när ett tiotal dödades och hundratals skadades då ett fredligt möte med tiotusentals deltagare som krävde rösträtt slogs ner – tryckte tillfälligt ner arbetarnas demokratirörelse. Den liberala reformlagen 1832 vidgade rösträtten, men ställde arbetarklassen utanför. Facklig organisering möttes av repression från både stat och arbetsgivare, en samlad kampanj åren 1834–36 krossade i princip de fackliga strävandena.

Ur missnöjet med reformlagen och insikten att det krävdes politisk makt, inte bara facklig, växte den chartistiska rörelsen. Denna deklarerade 1838 en *People's Charter* som krävde allmän rösträtt för män och en reformering av det politiska systemet som skulle ge arbetarklassen inflytande i staten. Rörelsen nådde sin höjdpunkt 1839–42 och chartisternas tidning *Northern Stars* upplaga på 60 000 var mycket i dåtidens England. Till detta Englands huvudstad kom Almqvist efter att han lämnat Paris omkring årsskiftet 1840–41.

Den veckolånga vistelsen i London blev till en artikelserie, en blandning av novell och reportage, om mötet med den uppdiktade chartisten Qvincy Parriot. Genom Parriot får vi veta att fattigdomen ”under den materiella skepnaden” bara utgör ”den ena, mindre hälften av olyckan. Själens fattigdom utgör hos millionerna den stora nöden”.

The Six Points OF THE PEOPLE'S CHARTER.

1. A VOTE for every man twenty-one years of age, of sound mind, and not undergoing punishment for crime.
2. THE BALLOT.—To protect the elector in the exercise of his vote.
3. NO PROPERTY QUALIFICATION for Members of Parliament —thus enabling the constituencies to return the man of their choice, be he rich or poor.
4. PAYMENT OF MEMBERS, thus enabling an honest tradesman, working man, or other person, to serve a constituency, when taken from his business to attend to the interests of the country.
5. EQUAL CONSTITUENCIES, securing the same amount of representation for the same number of electors, instead of allowing small constituencies to swamp the votes of large ones.
6. ANNUAL PARLIAMENTS, thus presenting the most effectual check to bribery and intimidation, since though a constituency might be bought once in seven years (even with the ballot), no purse could buy a constituency (under a system of universal suffrage) in each ensuing twelvemonth; and since members, when elected for a year only, would not be able to defy and betray their constituents as now.

Därefter låter Almqvist Quincy Parriot lägga ut texten om fattigdomsfrågans orsaker och lösningar. Han försäkrar att han inte är någon radikal utan vill verka på övertygelsens väg för att uppnå en förnuftig reform, det vill säga rösträttsreformen, ”att varje myndig man, åtminstone varje husfader, äger en röst med om det hela”. Denna fråga ”måste lösas, eller vår civilisation går under” och ”inom ett decennium [hava vi] inbördes krig”.

För att förhindra detta krig är lösningen ”näringsfrihet och allmän barnuppfostran” för att därigenom skapa ett samhälle där ”var och en arbetar på det med skapelsen överenskommande sättet, varje efter sin personlighets beskaffenhet, och ett levande inre samhälle bliver till, sedligt och lyckligt för det Hela, likasom för de Enskilde”.

Så ser det ut när Almqvist spanar in tiden med engelska glasögon. Den franske socialisten låter nu som en brittisk liberal.

Från London styrde Almqvist hemåt. Via Antwerpen, Brügge, Bryssel och Bremen ankom han den 10 februari 1841 till Göteborg, och några dagar senare var han åter hemma i Stockholm.

Almqvist återvände dock till det engelska läget i artikeln ”Slaveri i England” sommaren 1842. Här möter vi en kvinnlig kolgruvearbetare som ”med en lädergjord om livet och en järnkedja fästad därvid, krypande på händer och fötter genom trånga, underjordiska mullvadsgångar, släpar en lastad vagn efter sig”. Detta är ”blott en vardags-historia i England”, härifrån härleder sig engelska aristokratens rikedom” och ”ingenting är lagligare, ingenting står bättre tillsammans med de innötta begreppen ’frihet och äganderätt’, än detta slags slaveri”.

Almqvist går till rasande angrepp mot den ”aristokratiska filantropi” som ”sätter bandstrumpor i knappålet och titlar framför sina namn” men inte angriper själva slaveriet därför att det ”skulle strida emot de för äganderättens helgd besvurna lagarna [...] Herrn äger väl icke arbetarn, men han äger jorden, bergen, vattnet och arbetet, varav man ska leva, dessa kan man icke fråntaga honom, utan att ingripa i äganderätten; arbetet är ju alldeles frivilligt och om arbetarn ej vill förtjäna sitt bröd, så äger han ju svälta ihjäl, eller på annat sätt göra av med sig”.

Lösning är, enligt Almqvist, att ”i grunden angripa de lagar och inrättningar, till följe av vilka slaveriet även i s.k. fria samhällen existerar, att erbjuda arbetaren något bättre” och att ”upplyfta de lägre klasserne eller åtminstone deras barn, till en högre intellektuell bildning, på samma gång som man gjorde förvärvningsrätten oberoende av privilegier och godtycke”.

Så ser det ut när Almqvist spanar in tiden med svenska glasögon. Det är inte längre en fransk socialist, inte heller en brittisk liberal, utan snarare en svensk reformist som talar. Inte franska barrikadbyggen och gatustrider och inte heller den anglosaxiska världens heliga privategendom och välgörenhet, utan rätten, skyldigheten och möjligheten för arbete åt alla och genom utbildning det succesiva nedbrytandet av ett samhälle byggt på privilegier och godtycke.

Medverkande i detta nummer

TOPSY BONDESON, arkeolog, antikvarie, kalaskokerska, kolonist, konstnär, arborist, ordförande för Föreningen Södermalm.

KERSTIN BRUNNBERG, journalist, har haft ledande positioner på Sveriges Radio, Kulturrådet, ArkDes och Kulturhuset/Stadsteatern.

SOLVEIG FARINGER, sångerska, skådespelare, författare. Utgivit en viktig LP/CD med Almqvistmusik, kreerat titelrollen i Lars Runstens opera *Amorina*, skrivit två pjäser kring Almqvists liv.

ROBERT MATHIASSEN skrev sin c-uppsats i historia ”Klassperspektiv och klassbegrepp hos Carl Jonas Love Almqvist. En undersökning av C.J.L. Almqvists politiska texter och journalistik 1838–1848” vid Mittuniversitetet hösten 2020. Hans bidrag utgör en bearbetning till artikelform av denna uppsats.

ANITA PERSSON, folkbildare, publicist, Strindbergexpert, ledare av legendariska stadspromenader.

MATS PERSSON, pianist, tonsättare av musik för piano och kammarmusikensemble samt musik för barn. Medlem av Harpans Kraft. Under 2022 utger han en komplett inspelning av Almqvists pianomusik på fyra CD.

TURE RANGSTRÖM, dramatiker, författare, översättare, haft ledande positioner vid Drottningholmsteatern, Strindbergsmuseet, Confidencen, Strindbergssällskapet och Svenska Dramatikerförbundet.

CECILIA SIDENBLADH, dramatiker, författare, fil dr i litteraturvetenskap på en avhandling om Almqvist och bildkonsten. Skrivit ett halvdussin pjäser om Almqvist och hans tid.

PETRA SÖDERLUND, docent i litteraturvetenskap, huvudredaktör vid Svenska Vitterhetssamfundet och Almqvists Samlade Verk. Fick Thuréuspris med motiveringen: ”för djupborrande forskning kring förlagens, bokens och läsningens historia och för storslagen utgivning av svenska klassiker”.